

زن و تاریخ معاصر ایران

سلسله سخنرانی‌ها و نشست

انجمن زنان پژوهشگر تاریخ در سال ۱۳۸۴

• انجمن زنان پژوهشگر تاریخ

یکی از فعالیت‌های مستمر «انجمن زنان پژوهشگر تاریخ» برگزاری سخنرانی‌ها، همایش‌ها و نشست‌هایی پیرامون تاریخ ایران، به ویژه تاریخ معاصر با تأکید بر نقش و جایگاه زنان است. در گزارشی حاضر، ابتدا چکیده‌ای از سخنرانی‌های ماهانه برگزار شده از سوی «انجمن زنان پژوهشگر تاریخ» در سال ۱۳۸۴ ارائه شده و در پایان، گزارش میزگرد پایان سال ۱۳۸۴ این انجمن با عنوان «زن در تاریخ معاصر» که در دهم اسفندماه ۱۳۸۴ در کتابخانه ملی برگزار شد، آمده است.

***

برای بازیابی نقش زنان در تاریخ، بیان ظلم جامعه مردسالار به زنان و مشارکت آنها در نگارش تاریخ اجتماعی و تاریخ شفاهی سخن گفت. وی صحبت خود را با بررسی اندیشه‌های فوکو چنین ادامه داد: فوکو، نویسنده فرانسوی (۱۹۸۴-۱۹۲۰ م.) به نوعی دنباله‌رو افکار نیچه و مارکس است. یعنی نقدی را که مارکس در مورد جامعه سرمایه‌داری می‌کند، او این نقد را به جامعه مدرن تعمیم می‌دهد. و از طرف دیگر به دنباله‌روی از نیچه بر مسئله قدرت و نقش آن در زندگی انسان‌ها، روابط انسانی و مقولات جنسیتی تکیه دارد.

فوکو تاریخ جنسیت را در رابطه با قرن ۱۸ تا ۲۰ م. مطرح می‌کند. این که چگونه از ازدواج سنتی به ازدواج

موضوع: فوکو و تاریخ‌نگاری جنسیتی

سخنران: دکتر زانت آفاری

زمان برگزاری: ۸۴/۱۲/۱۴

مکان برگزاری: دانشگاه الزهراء (س)

دکتر آفاری در آغاز سخن خود اظهار داشت: در نشریات اروپا و آمریکا، مقوله زن ایرانی در رابطه با حقوق زنان، اسلام و دموکراسی، همچون الگو و راهنمایی برای زنان خاورمیانه تلقی می‌شود. همواره در مورد زن ایرانی سؤال می‌کنند، به خصوص آمار جدیدی که درباره تحصیلات دانشگاهی آنها ارائه شده است حائز اهمیت و قابل توجه است.

این پژوهشگر مسائل زنان ضمن بحث از جنبش زنان در آمریکا و پژوهش‌های گسترده در این زمینه از تلاش

براساس عشق می‌رسیم که ازدواج مدرن معضلاتی را به وجود می‌آورد.

دکتر آفاری، ایرانی مقیم آمریکا در سه مقوله از فوکو سخن گفت:

۱. مقوله قدرت و رابطه قدرت با آگاهی که این قدرت است که دانایی را به وجود می‌آورد و نه برعکس آن.

۲. مقوله نقد و گفتمان در بیان و نگارش پدیده‌های تاریخی که طبقات مختلف جامعه از دیدگاه خود به شرح هر پدیدمبادرت می‌کنند

۳. مقوله زیربنای جنسیتی در تحولات سیاسی اجتماعی

در پایان، اشکالات اندیشه‌های فوکو این گونه مطرح شد: از آنجایی که فوکو با پروژه مدرنیته و نقش دولت‌ها مخالف است، استفاده از اندیشه او برای جنبش زنان و مسائل آنها مشکل ایجاد می‌کند. چون ما به هر حال از دولت‌ها توقع داریم که برای حل مسائل زنان و حمایت از آنها قوانینی را تصویب کنند. بنابراین در جهان شرق و ایران از اندیشه فوکو باید با احتیاط استفاده کرد. چرا که این مناطق مسائل خاص خود را دارند.

***

موضوع: نقش تاریخ شفاهی در تهیه بیوگرافی‌های زنان

سخنران: دکتر علی اصغر سعیدی

زمان: ۸۴/۳/۴

مکان: دفتر انجمن زنان پژوهشگر زنان

تاریخ شفاهی بحثی صرفاً تاریخی نیست، بلکه در حوزه نظری با تمام علوم سروکار دارد و همه علوم هم از آن استفاده می‌کنند. در حوزه‌های علوم اجتماعی رشد تاریخ شفاهی یا استفاده از "life History" در تمام علوم برابر با رشد روش‌شناسی کیفی از جمله مصاحبه و نقل است. اهمیت تاریخ شفاهی در این است که اولاً همه حوزه‌ها بدون هیچ نوع اولییتی از آن استفاده می‌کنند، ثانیاً متعلق به گذشته نیست، بلکه برای امروز (حال) نیز استفاده می‌شود. به لحاظ علمی، تاریخ شفاهی یکی از روش‌های بررسی تاریخ است که می‌توان آن را جزو اسناد درجه اول در تحلیل به حساب

آورد. همانطور که در علوم اجتماعی، مصاحبه را به عنوان روش کیفی به عنوان اسناد درجه اول محسوب می‌کنند.

در تاریخ شفاهی ایران که عمدتاً شامل خاطرات رجال سیاسی، اهل دیوان، رهبران کادرهای جنبش‌های چپ و این اواخر خاطرات علمای دینی است، باز هم زنان غایب‌اند.

در تاریخ شفاهی به ویژه آنجا که به حدیث نفس (اتوبیوگرافی) آن هم توسط زنان می‌رسیم، ایجاد یک محیط امن برای واگویی حقایق خیلی مهم است. جایی مثل مؤسسه مطالعات تاریخ هاروارد اعتبارش را از همین طریق کسب کرده بود که گاه تا پس از مرگ افراد خاطرات‌شان افشا نمی‌شد. این تضمین برای حفظ گفته‌ها تا زمان دلخواه گوینده امنیت لازم فراهم می‌آورد و از این جهت مؤسسات مستقل غیردولتی می‌توانند از عهده این کار برآیند.

باید توجه داشت که برای ایجاد یک آرشیو تاریخ شفاهی، احتیاج به یک گروه هیأت علمی است که به سؤالات شما پاسخ دهند. درجه خبرگی مصاحبه‌کننده و بی‌طرفی او را ارزیابی کنند. از طرف دیگر تهیه لیست افرادی که قرار است مورد مصاحبه قرار گیرند، اولویت‌بندی آنها و نیز انجام مصاحبه با سؤالات باز و تهیه گزارش‌های حاشیه‌ای الزامی است. البته تهیه تاریخ شفاهی مشکلات زیادی دارد، اما نتایج و اطلاعات به دست آمده از آن بسیار جالب و منحصر به فرد است. هرچند زنان به ندرت از خود سخن گفته‌اند و در مورد خود نوشته‌اند. اما با مطالعه همین آثار اندک می‌بینیم که زن ایرانی حتی اگر وارد حوزه عمومی شده باشد، هنوز نتوانسته است حوزه زندگی خصوصی خودش را با حوزه عمومی یکپارچه کند.

اتوبیوگرافی‌های زنانه از این جهت با رومان‌تیسیم ارتباط برقرار می‌کنند که گفته می‌شود مشتری‌های رومان‌تیسیم، زنان بودند. چرا که از طریق خواندن آنها، خودشان را می‌دیدند. خاطرات ستاره فرمانفرمایان از این منظر جالب توجه است که بیش از بقیه توانسته است در خاطراتش، «خود» را بیان کند. این که خودآگاه یا ناخودآگاه خانم فرمانفرمایان به کمک او آمده است، مهم نیست. مهم آن است که وی در کتاب «دختری از ایران» به راحتی توانسته است موقعیت

و توسط خودشان باشد. در این روش جدید از تئوری‌های غربی استفاده می‌شود. اما تفاوت در میانی معرفتی، نتایجی متفاوت را به دست خواهد داد.

***

موضوع: بررسی شخصیت حضرت زهرا (س) در

مطالعات معاصر

سخنران: سرکار خانم منصوره شایسته

زمان: ۱۳۸۴/۵/۵

مکان: دفتر انجمن زنان پژوهشگر تاریخ

با نگاهی به فضای دوره صدر اسلام مشاهده می‌کنیم که پیامبر (ص) نگاهی واگرا نسبت به زن و مرد ندارد و در زمان او زن و مرد دوش به دوش هم حرکت می‌کنند و در کنار یکدیگر جامعه را می‌سازند. بررسی آثار مکتوب اولیه درباره حضرت زهرا (س) و بیان نگرش تاریخی ابعاد شخصیتی آن حضرت در دوره‌های مختلف تاریخ اسلام، در کتاب‌های دوران گذشته، شیوه حضرت زهرا (س) جدای از بقیه زن‌ها گویا می‌باشد. اما در دوران معاصر، دورانی که فرهنگ دینی و مسلمانان با فرهنگ غرب مواجه می‌شوند، کتاب‌ها تغییر می‌کند. به عنوان مثال کتاب‌هایی مانند تفسیر المیزان علامه طباطبایی، کتاب حقوق زن استاد مطهری و کتاب زن اثر دکتر شریعتی، تغییر نگرشی در مورد زن مسلمان به وجود می‌آورند. این کتاب‌ها با الگوگیری از حضرت زهرا (س)، ارزش‌ها و مفاهیمی چون حیا، عفت، حجاب و جنبه‌های مادری و همسری حضرت (س) را مطرح و با این دیدگاه به نقش سیاسی و اجتماعی زن عمق بیشتری می‌دهند.

در دوران انقلاب اسلامی ایران امام خمینی (ره) در رابطه با حضرت زهرا (س)، جنبه روحانی حضرت را برتر از گذشته طرح می‌کند و به جنبه بشری آن بزرگوار نیز توجه می‌کند. در مقایسه فرهنگ جهان اسلام و غرب نیز آنچه درخور توجه است، بحث معنویت و جایگاه آن در فرهنگ غربی است که بسیار ضروری است. فرهنگ اسلام با ظرفیت فراوانی که برای سیراب کردن این نیاز انسان‌ها در جهان کنونی دارد، با تعمق بیشتر به مجموعه زندگی پیامبر (ص)، حضرت علی (ع) و حضرت زهرا (س) در تحقیقات می‌تواند تمامی بین تجربیات دینی و مسائل جدید به وجود آورد.

***

خود را در آن دوران به عنوان فردی از طبقه متوسط بالا روشن کند و این درحالی است که نظامی که این خانم در آن زندگی می‌کرده است، می‌خواهد هرچه بیشتر سود یا منفعت خدمات رفاهی را ناشی از فعالیت‌های خود و نظام اقتدارگرایی خود جلوه دهد.

***

موضوع: آئینه‌ای در برابرمان، زنان ایران از نگاه دیگران

سخنران: دکتر شهلا حائری، استاد دانشگاه بوستون آمریکا

زمان: ۸۴/۴/۱

مکان: موزه تماشاگه پول

رشته انسان‌شناسی از اواخر قرن ۱۹ شکل گرفته است و دستمایه اولیه یک انسان‌شناس تجربیات انسان‌ها در ساختارهای مذهبی، اقتصادی، قانونی و سیاسی جامعه است که با یکدیگر ارتباط تنگاتنگی دارند، اما آنچه مورد مطالعه قرار می‌گیرد عمدتاً قانون است نه تجربیات انسان‌ها و در این میان شرقی‌ها کمتر تولیدکننده و بیشتر مصرف‌کننده روش‌ها، متدلوژی و اندیشه غرب هستند.

سختی کار ما به عنوان محققان زن ایرانی در غرب در این است که هم باید قانون و نهادهای مذکر را نقد کنیم و هم نظریات غربی که منطبق با واقعیت‌های کشورهای اسلامی نیستند را به چالش بکشیم تا بتوانیم هویت خود را که امری دینامیک است تبیین کنیم.

در مورد ایران به ویژه طی سال‌های اخیر به این نتیجه می‌رسیم که آئینه‌ای را که غرب در برابر ما گرفته، مخدوش است (صرفاً نشانگر زنان منفعل، مظلوم و محروم) است. او نه تنها خود تصویر واقعی زن مسلمان را نمی‌بیند بلکه موجب شده که ما نیز نقش زنان فعال و تأثیرگذار را نبینیم.

اما دلایلی که موجب شده این تصویر عجیب و مخدوش از زن مسلمان در غرب به وجود آید چیست؟

۱. رسانه‌ها و دستگاه‌های ارتباطات جمعی (تبلیغات)

۲. رابطه استعماری بین غرب و شرق

۳. گفتمان رایج مردم‌شناسی. اگرچه دو عامل اول و دوم در اختیار اربابان «رسانه» و اربابان «دانش» است اما روش تحقیق در مردم‌شناسی را خود محققان و انسان‌شناسان شرقی می‌توانند تغییر دهند و شاید بهترین روش هم رساندن صدای زنان مسلمان به جهان مستقیماً

موضوع: بررسی احزاب و سازمان‌های زنان از مشروطه تا

انقلاب اسلامی

سخنران: محمدحسین حافظیان

زمان: ۱۳۸۴/۶/۲

مکان: دفتر انجمن زنان پژوهشگر تاریخ

ورود زنان ایرانی در عرصه سیاست پدیده‌ای نوظهور بود و با شکل‌گیری مدرنیته آغاز شد. حضور سیاسی زنان در تاریخ به چشم می‌خورد، اما این حضور کم‌رنگ و در بیشتر جوامع زنان در سیاست هیچ نقشی نداشتند. زنان ایرانی در دوران انقلاب مشروطه آشکارا فعالیت‌های سیاسی خود را آغاز کردند و در روند پیروزی انقلاب نیز نقش بااهمیتی ایفا کردند. نمونه‌ای از جسارت زنان در دوران مشروطیت نوشتن نامه‌ای تهدیدآمیز به مظفرالدین شاه بود که او را مکلف به پذیرفتن فرمان مشروطه می‌کردند.

اولین انجمن سیاسی زنان با نام انجمن نسوان با ۱۵۰ عضو بود در زمان مشروطه شروع به فعالیت می‌کند و بدین ترتیب انجمن دیگری چون انجمن مخدرات وطن نیز تشکیل می‌شود. در دوران استبداد صغیر نیز شاهد ظهور انجمن‌هایی از زنان هستیم.

حضور زنان در تظاهرات خیابانی نشان‌دهنده حساسیت آنها نسبت به اوضاع سیاسی بود. انقلاب مشروطه بستر مناسبی را برای ورود زنان در عرصه سیاسی کشور فراهم کرد.

انجمن‌ها و سازمان‌های زنان مدافع حقوق زنان نبودند و در آن مرحله هدف این نهادها مبارزه ضداستعماری و ضداستبدادی بود.

در حکومت رضاشاه پهلوی فعالیت‌های سیاسی زنان به جهت استبداد شاه، حتی به شکل غیررسمی نیز رنگ باخت در سال ۱۳۱۴ سازمان رسمی با مدیریت شمس پهلوی به نام کانون بانوان با همکاری وزارت معارف تشکیل شد. اما هدف این سازمان گسترش حس وفاداری به سلطنت در میان زنان بود. اهداف گوناگون این سازمان تعلیم خانه‌داری، پرورش اطفال، تشویق به ورزش و ایجاد مسئولیت خیریه بود. بعد از طرح سیاست کشف حجاب یکی از اهداف کانون بانوان تسهیل و کمک به این طرح بود.

در حکومت محمدرضا شاه پهلوی، بار دیگر امکان

فعالیت مستقل برای زنان فراهم شد. برای اولین بار حزب توده ایران شاخه‌ای به نام شاخه زنان و با هدف کسب حق رأی تشکیل داد.

در جریان قیام سیاسی سی‌تیر زنان ایرانی به حمایت از دکتر مصدق و ملی کردن صنعت نفت حضور چشم‌گیری داشتند. اما مصدق به عنوان یک مصلح سیاسی برای زنان کار خاصی انجام نداد. علت را برخی از صاحب‌نظران، نابسامانی ایران و شرایط خاص آن دوران می‌دانند.

در سال ۱۳۴۰ برای اولین بار زنان از حق رأی برخوردار شدند. اما به جهت همزمانی این اتفاق با فراندوم انقلاب سفید ایران، عده‌ای از عناصر مذهبی این پدیده را راهکاری در خدمت حکومت خودکامه سلطنتی قلمداد کردند. به گفته نیکی گدی، محمدرضا شاه احترامی برای زنان قایل نبود. اما فکر می‌کرد حضور زنان در عرصه اجتماع به وضع اقتصادی کشور کمک می‌کند. از دوران محمدرضا سازمان زنان با هدف ایجاد وفاداری به سلطنت در میان زنان و با مدیریت شمس پهلوی و فریده دیبا آغاز شد. از دیگر اقدامات سازمان زنان اصلاح قانون خانواده بود.

***

موضوع: مقایسه مدارس دخترانه فارس و تهران در دوره

قاجار و پهلوی اول

سخنران: زهرا حامدی

زمان: ۱۳۸۴/۷/۶

مکان: دفتر انجمن زنان پژوهشگر تاریخ

تا قبل از صدور فرمان مشروطه (۱۳۲۴ هـ. ق) مدرسه دخترانه‌ای در کشور وجود نداشت و در منابع معتبر تاریخی فقط از یک مورد به نام مدرسه رشدیه که بنیانگذار آن طوبی رشدیه بود، نام برده می‌شود که این مدرسه نیز پس از افتتاح با شورش گماشتگان دولتی و حمله آنها توقیف می‌شود. زنان از سال ۱۳۲۴ (هـ. ق) به بعد به دنبال تأسیس انجمن‌های خیریه و فعالیت‌های اجتماعی، بحث تأسیس مدارس را دنبال و در سال ۱۳۲۶ اولین مدرسه زنان را تأسیس می‌کنند، اما دولت هیچ گونه حمایتی از تأسیس آنها نمی‌کند.

این مدارس در آن سال‌ها تا کلاس سوم ابتدایی کلاس‌هایی را تشکیل می‌دادند. در این دوره روند مدرسه‌سازی با روی کار آمدن نصیرالدوله بدر که به آموزش

زنان علاقه‌مند بود، دنبال شد. چنان که ۱۰ مدرسه دخترانه در تهران تأسیس شد. از این زمان به بعد مدارس خصوصی تحت حمایت وزارت معارف قرار گرفتند. اما هزینه تأسیس مدارس را اشخاص می‌پرداختند. در استان فارس اولین مدارس زنان بعد از جنگ جهانی اول در سال ۱۳۳۸ تأسیس شدند.

زنان شیرازی در آن سال‌ها با انتشار مقالاتی در روزنامه‌ها خواهان تربیت مادران باسواد شدند. زنان در آن دوره تأکید می‌کردند: فقط با جهالت، عصمت و عفت زنان باقی نمی‌ماند و افزایش آگاهی دانش زنان مغایر با مسائل اسلامی نیست. در این دوره زنان پیشنهاد دادند که اگر روحانیون تأسیس مدارس دخترانه را با عفت و عصمت زنان مغایر می‌دانند خود مدیریت مدارس را بر عهده بگیرند.

مدارس دوره پهلوی اول در فارس و تهران به نوعی ادامه مدارس دوره قاجارند. در این دوره، تعداد دانش‌آموزان و معلمان افزایش می‌یابد. اما به لحاظ کیفی تغییری در دروس انجام نمی‌شود و همان مواد درسی دوره قاجار در مدارس تدریس می‌شود. در این زمان مدارس تا کلاس پنجم و ششم ابتدایی به آموزش زنان می‌پرداختند.

پس از کشف حجاب در شهرهای فارس مثل لار، جهرم و کازرون نیز در دوره پهلوی اول مدارس تأسیس شدند. در زمان رضاشاه بر تعداد و تنوع درس‌های مدارس دخترانه افزوده شد. در این زمان شهرهای تهران، آذربایجان، خراسان، اصفهان و فارس به ترتیب بیشترین مدارس دخترانه کشور را داشتند. با این همه تأسیس مدارس به نوعی وامدار دوره قاجار و فرمان مشروطه است.

***

موضوع: تاریخ‌نگاری جنسیتی در ایران و جهان

سخنران: دکتر سیمین فصیحی

زمان: ۱۳۸۴/۸/۴

مکان: دفتر انجمن زنان پژوهشگر تاریخ

در قرن نوزدهم برای اولین بار علم تاریخ در جهان طرح شد. در آن زمان وظیفه مورخ شرح وقایع بدون هیچ پیشداوری و با ذهنیت بی‌طرفانه در برخورد با مسائل تاریخی بود. اما در تحولات بعدی دیدگاه نقد و تاریخ‌نگاری همراه با تفسیر مورخ مورد توجه قرار گرفت. در قرن بیستم جهان

تاریخ‌نگاری، «تاریخ اجتماعی» و توجه به عوامل اجتماعی را در ساخت تاریخ مورد توجه قرار داد. بعد از این تحولات و در سال ۱۹۶۶ م. برای اولین بار اصطلاح «تاریخ‌نگاری از پایین» نیز ذیل تاریخ‌نگاری اجتماعی مطرح و تاریخ‌نگاری اقصا فراموش شده، محروم و افراد معمولی مورد توجه قرار گرفت. در این دوره رویکرد بازنگرش‌گر در تاریخ که اقلیت‌های مذهبی و نژادی را مورد مطالعه قرار می‌دادند و همچنین رویکرد مارکسیستی مطرح شدند. در همین زمان تاریخ‌نگاری زنان نیز در حوزه تاریخ اجتماعی و به عنوان اقصا فراموش شده و محروم مورد توجه جدی قرار گرفت. در این مرحله مورخان تلاش می‌کردند تا این غفلت تاریخی را جبران کنند. در آغاز، این مورخان زن بودند که به نوشتن تاریخ زنان همت گماردند. نوشتن تاریخ زندگی زنان نامدار و فعالیت‌های زندگی زنان معمولی، فعالیت‌ها و مبارزه‌های آنان شروع این تاریخ‌نگاری جنسیتی بود. در این دوره مکتب آنال و رویکردهای مارکسیستی نیز زنان را به عنوان یک قشر محروم از حقوق اجتماعی مطالعه می‌کردند. مارکسیسم به شکل یک مدل نظری برای توضیح ستم و استثمار به زنان در طول تاریخ مطرح شد و مورخان فمینیست نیز از همین زاویه به مسأله زنان می‌نگریستند. لذا مورخان زن، مارکسیسم را نقد کردند و رویکرد جدیدی آفریدند. دوره توجه به کار زنان هم مطرح شد و مورخان زن به رویکرد جدید پرداختند تا منشأ ستم و نابرابری را بشناسند و اینکه چرا فعالیت‌های زنان در تاریخ مورد غفلت واقع شده است و اگر زنان تاریخ را می‌نوشتند تاریخ به چه شکلی درمی‌آمد. زنان با این رویکرد جنسیتی به تاریخ چنین مناسباتی را درهم ریخته و رویکرد جدیدی را نسبت به مسأله جنسیت زنان طرح کردند. اینکه «عمل تاریخی توسط دو جنس ساخته شده است.»

«ژان کلی» و «ئاتالی زمون دیویس» اولین مورخان زن بودند که مسأله «جنسیت» را در تاریخ طرح کردند، و آن را در کنار مذهب، نژاد و طبقه قرار دادند. آنها تاریخ سنتی را زیر سؤال برده و به نقش زنان در تاریخ و نظر آنان نسبت به استبداد و هنجارهای اجتماعی رایج توجه کردند.

مورخان زن سه مفهوم نظری اساسی در تاریخ‌نگاری سنتی را به نقد کشیدند. اولین دوگانگی که آنها طرح کردند

***

موضوع: فرضیه‌ای برای مطالعه مطبوعات زنان در ایران

سخنران: دکتر هادی خانیکی

زمان: ۱۳۸۴/۹/۲

مکان: دفتر انجمن زنان پژوهشگر تاریخ

در ابتدا این سؤال مطرح است که آیا اساساً تفاوتی در فهم مطبوعات زنان نسبت به فهم مطبوعات عمومی یا مطبوعات مردان وجود دارد یا همه از یک منشأ واحد سرچشمه می‌گیرند و آن منشأ واحد برای مطبوعات چیست؟ لازم به ذکر است که نقش زنان و مطبوعات زنان در تاریخ مسأله مهمی است که گاه جلوه‌هایی از این نقش‌آفرینی و تأثیر آن در مطبوعات نادیده گرفته می‌شود.

خانیکی برای بررسی تاریخ مطبوعات زنان و به ویژه بررسی تطبیقی آن، برخی از منابع را منشأ خوبی برای مطالعه عنوان کرد و گفت: قبل از مشروطه یکی از منابع مهم و تأثیرگذار برای فهم فضای فرهنگی زنان، رساله معایب الرجال است که توسط بی‌بی خانم استرآبادی در پاسخ به کتاب تأدیب النسوان نوشته شده است. بی‌بی خانم به دفاع از زنان پرداخته و مطالب زن‌ستیزانه معایب الرجال را پاسخ گفته است. او در این رساله، اساس نقد را بر تغییر رابطه زن و مرد یا ضعیفه بودن زن می‌گذارد و خواستار یک تحول اجتماعی و فرهنگی عمیق در این نگاه می‌شود.

در نخستین شماره نشریه ایران - عهد محمدشاه قاجار - و دیگر نشریه‌های آن دوره از بانوان معمولاً با تعبیری مانند ضعیفه، اناث و اناثیه یاد شده است. همچنین در روزنامه‌های عهد ناصری از زنان، کمتر نام برده می‌شود و هنگامی هم که از زنان شاه و مهدعلیا یاد می‌شود با یک نگاه تحقیرآمیز همراه است.

در ۶۰ سال اول روزنامه‌نگاری در ایران جز در اخبار خارجی، خبر قابل اعتنایی از زنان دیده نمی‌شود. ۷۶ سال پس از انتشار «کاغذ اخبار» - نخستین نشریه ایران - اولین نشریه اختصاصی زنان به نام «دانش» با مدیریت خانم کحال منتشر شد. تهران، اصفهان، مشهد و بندر انزلی به ترتیب اولین شهرهای کشور هستند که صاحب نشریه‌هایی برای زنان می‌شوند.

دکتر خانیکی با تقسیم نشریات زنان در دوره قاجار

دوگانگی طبیعت و فرهنگ بود و اینکه تمام فعالیت‌های زنان در طول تاریخ امری طبیعی تلقی شده است و برعکس، فعالیت‌های مردان امور فرهنگی - اجتماعی و همواره ارزش این فعالیت بیشتر از امر طبیعی بوده است. آنها این مفهوم را به چالش کشیدند. در این دوره فعالیت‌های اجتماعی زنان نیز طرح و از فعالیت‌های طبیعی مجزا شد و زمینه رشد زنان هر جامعه فراهم گردید.

چارچوب نظری دوم دوگانگی «کار و خانواده» بود که این دوگانگی در تفکر سنتی نقد شد و مورخان زن در اینجا مسأله کار بی‌مزد و اوقات فراغت زنان را طرح کردند. این امر، افق جدیدی را برای مورخان گشود و زمینه‌ای را برای مبارزه‌های زنان و کسب حقوق برابر آنان با مردان فراهم کرد.

سومین دوگانگی که در تاریخ‌نگاری سنتی وجود داشت، دوگانگی بین فضای عمومی و خصوصی است «در تاریخ‌نگاری سنتی فضای عمومی با مردان و فضای خصوصی با زنان تعریف می‌شد و چون این دو فضا هم سطح و هم ارزش یکدیگر نبودند و زمینه‌های انقیاد زنان را فراهم می‌ساختند، توسط مورخان زن به چالش کشیده شدند. نتیجه آن که این مورخان گفتند که زنان نه تنها در تاریخ نقش داشته‌اند بلکه کارهای بزرگی کرده‌اند اما این کارها از قلم افتادند.

نهادهای اجتماعی زنان مجالی برای بروز یافت و حتی در امریکا دریافتند که بسیاری از نهادهای فعلی حاصل حوزه‌های خصوصی زنان است مثل بنیادهای خیریه زنان در ذیل این رویکرد حقوقی شهروندی و حقوق سیاسی زنان شکل گرفت. نتیجه آن که در تاریخ‌نگاری زنان در ایران هم دوگانگی‌ها باید شناخته و به چالش کشیده شوند و زنان به عنوان موضوع تاریخ مطرح شوند. اینکه زنان از ابتدای تاریخ چه کرده و چه آثاری از خود به جا گذاشته‌اند.

این دوگانگی‌ها به خوبی از عصر مشروطه قابل رؤیت‌اند. در سال‌های ۱۳۲۷ تا ۱۳۳۰ که دوره مشروطه اول است آثار زنان و ذهن و زبان زنانه قابل مشاهده است. در «روزنامه ایران نو» عصر مشروطه مقالات و آثار زیادی دیده می‌شد که تاریخ‌نگاران زن می‌توانند آنها را بررسی و دوگانگی‌های تاریخی زنان ایرانی را روشن سازند.

اظهار داشت: نشریات زنان را در این دوره به دو بخش می‌توان تقسیم کرد. نخست نشریاتی که برای زنان تنها شأن بچه‌داری و خانه‌داری قائل بودند و دیگر نشریاتی که شأن سیاسی و اجتماعی نیز برای آنها قائل می‌شدند. نخستین نشریه گروه دوم، زبان زنان است که به مدیریت صدیقه دولت‌آبادی در اصفهان منتشر می‌شد. زبان زنان نوعی مناقشه قلمی با مردان را در این دوره به نمایش می‌گذارد و گزارش‌هایی با موضوع استبداد و آزادی ارائه می‌دهد.

مطبوعات زنان ۱۶ سال اول عمر خود را در دوره قاجار سپری کرد. پس از آن دوره پهلوی اول آغاز می‌شود و آزادی به کلی از مطبوعات رخت برمی‌بندد. باستان‌گرایی، مذهب ستیزی و سطحی‌نگری از ویژگی‌های مطبوعات زنان در این دوره است. ۱۶ سال سوم روزنامه‌نگاری زنان از شهریور ۱۳۲۰ ش. آغاز می‌شود و تا انتشار اولین شماره مجله اطلاعات بانوان ادامه می‌یابد. این دوره که تا سال ۱۳۳۲ ش. به طول می‌انجامد، ویژگی‌های خاص خود را دارد. چهارمین دوره روزنامه‌نگاری زنان با انتشار مجله اطلاعات بانوان شروع می‌شود.

تا این دوره و از آغاز انتشار نشریه زنان، حدود ۱۶ عنوان نشریه اختصاصی زنان انتشار یافت که ۱۰ عنوان آن مربوط به دوره قاجار و ۶ مورد به پهلوی اول اختصاص داشت. همچنین در عصر پهلوی دوم در حدود ۵۰ نشریه اختصاصی زنان منتشر می‌شد. پس از انقلاب نیز از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲، حدود ۷۰ عنوان نشریه برای زنان منتشر شده است که از نظر تعداد با عناوین نشریه‌های قبل از انقلاب برابری می‌کند.

دکتر خانیکی در پایان سخنان خود چهار فرضیه اساسی را برای مطالعه مطبوعات ایران مبنا قرار داد که به شرح زیر است:

۱. ارتباط نحوه توزیع قدرت و توسعه مطبوعات، بدین معنا که هرگاه قدرت سیاسی در کشور توزیع شده است، مطبوعات هم توسعه بیشتری یافته‌اند و هرگاه قدرت سیاسی متمرکزتر یا خودکامه‌تر شده، ساخت مطبوعات نیز توسعه کمتری یافته‌است.

۲. نسبت مطبوعات و جامعه، یعنی هرچه جامعه مدنی در

ایران قوی‌تر شده، مطبوعات نیز توسعه بیشتری یافته‌اند. ۳. نقش فرهنگ سیاسی نخبگان در تضعیف یا تشدید روند توسعه مطبوعات.

۴. فقدان یا ضعف ساز و کارهای حل اختلاف. وی این چهار فرضیه را در مطالعه مسائل تاریخ مطبوعات ایران و نگاه به مقاطع مختلف تاریخ مطبوعات ایران مؤثر قلمداد کرد.

***

موضوع: زن در شعر امروز

سخنران: دکتر روح‌انگیز کراچی

زمان: ۱۳۸۴/۱۰/۷

مکان: دفتر انجمن زنان پژوهشگر تاریخ

موضوع «زن در شعر امروز» از دو زاویه قابل بررسی است. یکی جایگاه زن شاعر، دیگری انعکاس تصویر و هویت زن در شعر فارسی. زنان شاعر با وجود تنگناهایی که برای زن در فرهنگ ایران وجود داشته است، توانسته‌اند مجوز حضور در آن را پیدا کنند. به لحاظ کمیت و کیفیت هم بیشترین آثار هنری در زمینه شعر از زنان باقی مانده است. لازم به ذکر است در برابر ۸۰۰۰ شاعر مرد، ۴۰۰ شاعر زن شعر گفته‌اند. به گفته ویرجینیانوولف، زنان شاعر و نویسندگان با ارزان‌ترین و آسان‌ترین وسیله حضور خود را اعلام می‌کردند.

با شکل‌گیری انقلاب مشروطه، اوضاع اجتماعی و الگوهای ارزشی تغییر کردند. در راستای آن ادبیات هم همسو و هم‌جهت رشد کرد. زنان هنرمند زیادی در فضای دگرگون شده آن سال‌ها ظهور کردند. در صدساله اخیر به علت تحولات جهانی، تغییر سنت‌ها و ارزش‌ها موجب گردید که زنان از موقعیت‌های برتری برخوردار گردند تا جایی که می‌توان گفت در زمانه ما، جنسیت دیگر ملاک ارزش هنری نیست و ارزش هنری شعر به جوهره شعری بستگی دارد. امروزه بیش از ۱۲۰ زن شاعر با اندیشه، زبان و لحن بیان متفاوت، زندگی واقعی و تجربه‌های زیستی خودشان را در قالب شعر بیان می‌کنند.

موضوع دوم هویت زن در شعر فارسی است که با توجه به آثار ادبی گذشته، زن در ادبیات حماسی خمیره حقیقی داشته است و نقش‌هایش واقعی بوده است. اما در ادبیات

عرفانی و مثنوی‌های عارفانه، زن مظهر هوا و هوس و نقش شیطانی معرفی شده است و در ادبیات غنایی و به خصوص شعر تغزلی، زن معشوقی خیالی، بی‌وفا و دست‌نیافتنی است. در ادبیات اخلاقی و اندرزی هم زن انگیزه فساد اخلاقی است که فقط با محدودیت او را تربیت می‌کردند. در منظومه‌های داستانی مثل ویس و رامین و شیرین و فرهاد هم خمیره زیبا و آرمانی زن در عشقی خیالی نشان داده شده است. در مجموع هویتی که از زن در تاریخ ادبیات گذشته ما وجود دارد جز در ادبیات حماسی، خیالی است و با چهره واقعی و نقش‌عینی‌اودر جامعه تفاوت دارد.

نخستین دوره شکل‌گیری اندیشه اجتماعی زنان با انقلاب مشروطه آغاز گردید. مضمون‌های اجتماعی وارد شعر شد و به مسئله زن که تازگی داشت توجه شد. نیم‌تاج سلماسی و عالم تاج قائم‌مقامی هویت جدیدی از زن ایرانی را ارائه دادند. زنی که دیگر مطیع محض دستورات مرد نیست و اندیشه‌های خودش را مطرح می‌کند. از دیگر شاعران نسل بعد از آنها، پروین اعتصامی است که هویت یک زن سنتی اصیل را در شعرش نشان داد که با ارزش‌های نهادینه شده و سنتی درگیر است. سیمین بهبهانی نیز در قالبی کلاسیک و رویکردی اجتماعی، هویت زانی متفاوت را در دوره دوم شعری خود نشان داد. طاهره صفارزاده از دیگر شاعران زن معاصر است که به این موضوع‌ها رغبتی نشان نداده است. میمنت میرصادقی نیز محور شعرهایش جنسیت و هویت جنسی زن نیست. شهین حنانه عاطفه زنانه را نشان داده است.

در دهه ۶۰ و ۷۰ معیارهای زیباشناختی شعر عوض شد، شعر این دوره بازتاب چالش فردیت انسان معاصر با پیرامونش است. اما دغدغه بسیاری از زنان شاعر در چندساله اخیر انعکاس هویت زن معاصر و چگونگی به تصویر کشیدن این پارادوکس‌ها و بحران‌ها بوده است.

به نظر می‌رسد زن شاعر امروز موفق عمل کرده است، ناهید کسری، فرشته ساری، بنفشه و خاطره حجازی، گراناز موسوی، لیلی گله‌داران، پگاه المهدی و بسیاری از زنان دیگر هویت اجتماعی زن را در شعرشان تصویر کرده‌اند.

***

سمینار زن در تاریخ معاصر، مشارکت اقتصادی و تاریخ‌نگاری

زنان

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران - دهم اسفند ۱۳۸۴
سخنران: دکتر منصوره اتحادیه

موضوع: مشارکت‌های اقتصادی زنان شهری

دکتر منصوره اتحادیه، عضو هیأت علمی دانشگاه، در سخنرانی خود با عنوان «مشارکت اقتصادی زنان»، قراردادهای حقوقی زنان در عصر شیخ فضل‌الله را مورد بررسی قرار داد.

خانم اتحادیه با اشاره به دفتر ثبتی که ایرج رحمانی در اختیار وی قرار داده بود و شامل ۱۴۰۰ قرارداد حقوقی در محضر شیخ فضل‌الله نوری بین سال‌های ۱۳۰۶ - ۱۳۰۳ است، به بررسی اوضاع اجتماعی آن دوره براساس این قراردادهای پرداخت.

وی در مورد این دفتر ثبت گفت: قراردادهای ثبت شده در این کتابخانه شامل همه معاملات تهران نیست و فقط اطلاعات یک محضر در طول سه سال را در برمی‌گیرد و شامل قراردادهای حقوقی مثل خرید، فروش، اجاره انواع ملک، خانه، دکان، قرض، پرداخت بدهی، ازدواج، وام، قیومیت، موقوفات و شکایات در بین طبقات مختلف اعم از غنی و نیمه غنی است.

وی تصریح کرد: اطلاعات این کتابچه ما را با مسایل گوناگون اقتصادی، حقوقی، آداب و رسوم، بضاعت مالی مردم و روابط خانوادگی در جامعه‌ای که هنوز قوانین غربی به مفهوم مدرن‌نسیسم‌رسوخ نکرده بود، آشنا می‌سازد.

خانم دکتر اتحادیه نکته جالب توجه در این قراردادها را فعالیت‌های اقتصادی زنان خواند که شامل قرض دادن پول، وقف، خرید و فروش ملک، شرکت در قیومیت فرزندان به وصیت شوهر بوده است.

وی افزود: از دیگر مسایل موردتوجه در این دفترچه، شرایط طبقات پایین جامعه است که در کمتر جایی منعکس شده است و در قراردادهایی چون مهریه دختر پولدار و استخدام دایه برای شیر دادن به طفل به چشم می‌خورد.

خانم اتحادیه با اشاره به معاملات کلانی که توسط زنان صورت می‌گرفته، اظهار داشت: زنان گاه شخصاً و گاه به صورت غیرمستقیم و توسط یک مرد معامله می‌کردند. زیرا قانون شرع از نظر فعالیت‌های اقتصادی تفاوتی بین زن و مرد قائل نشده است ولی برعکس حقوق زنان در معاملات مالی در جایی که ارث، ازدواج، طلاق و حضانت فرزندان

موضوع: تعاونی کهن زنان

دکتر محسن فرهادی، عضو هیأت علمی دانشگاه تهران در بررسی مشارکت اقتصادی زنان با اشاره به ناشناخته بودن جامعه ایرانی و به ویژه جایگاه زنان در مقایسه با مردان تصریح کرد: شناختی که از خود داریم بیشتر از چشم پژوهشگران غربی بوده است و ما از خود کمتر سخن گفته‌ایم.

دکتر فرهادی با اشاره به انواع مشارکت و ویژگی‌های هر کدام، اظهار داشت: یاری‌گری‌های اقتصادی زنان بیشتر در زمینه کشاورزی، صنایع، خانه‌داری، دامپروری و دامداری دیده شده‌است.

وی تصریح کرد: به خاطر خلأ پژوهش‌های مشارکتی در این زمینه، نظریه تک‌روی ایرانیان که خانم لمبتن آن را حدود ۵۰ سال پیش مطرح کرده است، رواج یافته که ایرانیان را متهم به تک‌روی و داشتن روحیه عدم مشارکت می‌کند در حالی که تحقیقات ۴۰ ساله، عکس آن را ثابت می‌کند.

فرهادی تاریخ تشکیل تعاونی را در این زمینه مثال زد و گفت: در تاریخ تعاون نوشته شده که تعاونی از ۱۵۰ سال پیش در انگلستان شروع شده است در حالی که تعاونی‌های تولید باعنوان «واره» تاریخ ۷۰۰۰ ساله دارد و به دوران قبل از جدایی هند از ایران برمی‌گردد، در ایران وجود داشته است

وی «واره» را نوعی تعاونی سنتی کهن زنانه خواند که مبتنی بر همیاری همگراست و ۱۴۸ نام در مورد آن به کار می‌رود.

وی افزود: براساس اطلاعات آماری و کیفی روستاهای ایران در مقطع ۱۳۳۵ زمانی که ایران هجده میلیون نفر جمعیت داشت و ۹ میلیون نفر از آنان زن بوده‌اند، حدود ۴۰۰ هزار واره با حدود ۲ میلیون عضو وجود داشته است.

***

سخنران: دکتر ژاله شادی‌طلب

موضوع: مشارکت اقتصادی نابرابر

دکتر ژاله شادی‌طلب، عضو هیأت علمی دانشگاه تهران در شاخصه جنسیتی براساس برنامه توسعه سازمان ملل اشاره کرد و ضمن مقایسه آن با کشورهای منطقه، علت آن

مطرح بوده است، پایین‌تر از مردان بوده است.

بسیاری از نزاع‌های خانوادگی نیز در این موارد بوده است که مرد بیش از یک همسر داشته و بین آنها نزاع رخ می‌داده است و نقش محضر آشتی دادن و مصالحه بوده است.

خانم اتحادیه در مورد قراردادهای طلاق و ازدواج گفت: ازدواج و طلاق به عنوان معامله ثبت شده و جنبه مالی و حقوقی داشته که غالباً بین دو خانواده از یک ولایت یا یک صنف انجام می‌شده‌است.

وی در مورد قراردادهای مهریه گفت: مهر به عنوان ضمانت مالی برای زن و حفظ حیثیت خانوادگی مطرح بوده است ولی در هیچ کدام از معاملات ثبت شده، کاملاً پرداخت نشده است و فقط بین ۲۱ تا ۲۸ درصد آن نقد پرداخت می‌شده و بقیه بر ذمه بوده است که قیمت کلام‌الله مجید هم از آن کسر می‌شده است. وی افزود: طلاق نیز مانند ازدواج ثبت می‌شده و شرایط آن پیچیده بوده ولی هیچ جا علت آن ذکر نشده‌است.

خانم اتحادیه با بیان اینکه آشنایی با قوانین جامعه در درک بسیاری از مسایل آن، چون ارزش‌های اجتماعی، اعتقادات، مسایل مالی، حقوقی و روابط مردم به ما یاری می‌رساند، تصریح کرد: براساس مفاد این کتابچه می‌توان گفت که زنان در اداره اموال خود آزادی عمل و حق تصمیم‌گیری داشته‌اند و اگر ممانعت و مشکلی بوده در زمینه خصوصی بوده است و در قراردادهایی که جنبه رسمی داشت، کمتر بوده‌است.

وی افزود: زنان در زمینه قراردادهایی چون ازدواج، طلاق، حضانت از فرزندان آزادی عمل نداشتند و قوانین به نفع مردان بود، بنابراین شرایط زندگی زنان بستگی به انصاف مردان داشت.

وی تصریح کرد: این کتابچه نه تنها اطلاعات بسیاری در اختیار محققان قرار می‌دهد تا شرایط جامعه و زنان را بیشتر بشناسند بلکه اهمیت چنین منابعی را نشان می‌دهد و ایجاب می‌کند که محققان جوان درصدد یافتن منابع مشابهی باشند.

***

سخنران: دکتر محسن فرهادی

را حضور کم‌رنگ زنان در بخش اقتصاد عنوان کرد. وی با اشاره به روند حضور زنان در فعالیت‌های اقتصادی چون شیلات، ریسندگی و نظمین، افزود: براساس اولین سرشماری که در سال ۱۳۱۱ صورت گرفته است، ده درصد از جمعیت ۹۹ هزار نفری زنان تهرانی، شاغل معرفی شده‌اند که ۷۴ درصد آنان مستخدمان ماهیانه‌بگیر و ۱۴ درصد رؤسای مؤسسات بوده‌اند.

خانم شادی طلب دوره بعد از انقلاب اسلامی را دوران دگرگون‌سازی خواند و در مورد تأثیر آن بر روند فعالیت‌های زنان گفت: در این دوران ایدئولوژی حاکم بر این اساس بود که مشارکت زنان در همسر و مادر بودن است و فعالیت‌های اقتصادی بهتر است در داخل خانه انجام شود. بنابراین در انتخاب شغل محدودیت‌های جنسی و جنسیتی هر دو اعمال شد و برخی شغل‌ها زنا نه و برخی مردانه شد.

وی افزود: در این دوره مشارکت زنان در راهپیمایی‌ها تشویق می‌شد و ترجیح داده می‌شد تا عرصه‌های مشارکت اجتماعی زنان و مردان از هم جدا شود و مشارکت سیاسی زنان برای رأی دادن و شرکت در انتخابات تشویق می‌شد. وی افزود: این دوران دگرگون‌ساز باعث افت شدید اشتغال زنان در سال ۱۳۶۵ به ۸/۹ درصد شد در حالی که این عدد در سال ۱۳۴۵، ۱۳/۳ درصد بوده است، در حالی که در سال ۱۳۸۰ این نرخ به ۱۵ درصد رسید.

وی با بیان این که نرخ اشتغال زنان در طول ۳۵ سال بین ۱۳ تا ۱۵ درصد نوسان داشته است، تصریح کرد: سهم زنان در کل اشتغال کشور عدد قابل توجهی نیست و در خاورمیانه نیز پایین‌ترین عدد را نشان می‌دهد.

وی افزود: نرخ پایین مشارکت اقتصادی زنان در مقایسه با مردان سبب شد تا نرخ رشد اقتصادی کشور از نرخ رشد اقتصادی کشورهای منطقه پایین‌تر باشد.

وی نرخ بیکاری زنان را ۱/۵ تا ۲ برابر مردان در طول این سال‌ها برآورد کرد و گفت: این ارقام نشان می‌دهد که زنان نقش اقتصادی خود را در بازار کار ایفا نمی‌کنند و از نیروی کار موجود استفاده نمی‌شود.

خانم شادی طلب در ریشه‌یابی، این مسئله سواد را دلیل عدم ورود زنان به عرصه اشتغال ندانست و گفت: مقایسه شاغلان با تحصیلات عالی در اشتغال به تفکیک زن و مرد

نشان داده که سقف شاغلان زن با تسهیلات عالی حدود ۲۲ درصد و ۸ درصد در مردان است. وی افزود: سهم زنان بر بخش مدیران عالی رتبه در طول سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۴۵، ۲/۸ بوده است، که نتیجه آن، نقش اقتصادی کم‌رنگ، رتبه توسعه انسانی عقب‌افتاده و دوگانگی منزلت بوده است.

دکتر شادی طلب علت تشویق فعالیت‌های اقتصادی زنان را کاهش نرخ رشد جمعیت عنوان کرد و گفت: ما با نابرابری در بازار کار روبه‌رو هستیم، معیارهای استخدامی و دستمزدها همچنان نابرابر است و زنان شانس بیشتری برای بیکار شدن دارند.

وی تصریح کرد: تحقیقات اخیر نشان داده که زنان به این نتیجه رسیده‌اند که اشتغال خارج از منزل بسیار مهم است، با این حال حدود ۸۰ درصد زنان وظیفه اصلی زن را خانه‌داری می‌دانند و این نشان می‌دهد که این ارزش در آنها درونی شده است.

***

سخنران: دکتر علی اصغر سعیدی

موضوع: لزوم خاطره‌نویسی زنان

دکتر علی اصغر سعیدی، عضو هیأت علمی دانشگاه تهران در بررسی تاریخ‌نگاری زنان، به تاریخ شفاهی اشاره کرد و گفت: تاریخ شفاهی آن چیزی نیست که مربوط به گذشته باشد بلکه مسئله‌ای بین‌رشته‌ای است.

وی افزود: خاطرات زنان و اقتصاددانان دو مجموعه از تاریخ شفاهی‌اند که به آنها توجه نشده است. سفیدی در مورد علت این بی‌توجهی گفت: زنان کمتر توجه کرده‌اند که می‌توان حوزه خصوصی را گسترش داد و به سطح حوزه عمومی نزدیک کرد.

وی در ادامه به تحقیقات خود پیرامون موقعیت صاحبان صنایع و تجار اشاره کرد و در مورد نقش زنان در سرمایه‌داری خانواده لاجوردی، رئیس صنایع بهشهر تا سال ۱۳۷۵ گفت: وی علی‌رغم مذهبی بودنش مقام‌ها را به طور مساوی بین زنان و مردان تقسیم کرده بود ولی برتری نقش زنان در این نوع سرمایه‌داری را باید در نقش دامادها جست‌وجو کرد. وی لزوم خاطره‌نویسی و اتوبیوگرافی را برای ایجاد تاریخ شفاهی در بین زنان مورد تأکید قرار داد.